

O KRIVOPUTSKOME GOVORU

Ankica ČILAŠ ŠIMPRAGA

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16, 10000 ZAGREB

1. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA KRIVOPUTSKOGA GOVORA

Godine 1911. objavio je Grga Tomljenović studiju *Bunjevački dijalekt zaleđa senjskog s osobitim obzirom na naglas*, a godinu dana kasnije bunjevačkim se govorom bavio Milan Japunčić te objavio rad u *Nastavnom vjesniku* br. XX pod naslovom “Osobine bunjevačkoga govora u Lici”. I dok je Japunčić sumarno donio najbitnija svojstva bunjevačkoga govora u Lici, Tomljenović je nastojao prikazati sve bitne fonološke i morfološke crte bunjevačkoga govora u senjskom zaleđu, a osobito je detaljno opisao naglasni sustav. Na to ga je potaknulo stajalište koje je prije stotinu godina bilo vrlo aktualno, a to je ono da su naglasci što su ih propisali Vuk i Daničić kanon novoštokavske standardne akcentuacije. Tomljenović kaže: *Otkako je naime izišlo drugo izdanje Vukova rječnika (g. 1852), nije se više nitko usudio ni dirnuti u nepogrješivost Vukova akcenta.* (Tomljenović 1983–1984:163) Tako je Tomljenović, upozoravajući na razlike između naglašavanja u zapadnom dijalektu, kojemu pripada i bunjevački govor, i Vukova naglašavanja, potaknuo mlađe akcentologe na daljnje proučavanje tih razlika i dokazivanje da zapadno novoštokavsko naglašavanje ima pravo biti temeljem hrvatske naglasne norme.¹

2. O METODOLOGIJI

Krivoputski govor, o kojemu će biti riječi u ovom poglavlju, terenski je istraživan sredinom svibnja 2006. godine. (sl. 1) Građa je prikupljena intervjuiranjem lokalnoga stanovništva pomoću Upitnika za hrvatski jezični atlas, a velik dio podataka ekscerpirali smo s digitalnih snimaka spontana govora pouzdanih ispitanika. Riječ je o sljedećim ispitanicima: Milka Prpić *Markina* iz Veljuna, rođena Krmpotić, u Veljunu 1931. godine; Mara Tomljanović *Isanova* iz Krivoga Puta, rođena 1945. u Veljunu; Marko Pavelić *Mijatin* iz Podbila, rođen 1917.; Anka Šolić *Tutanova* iz Podbila, rođena Tomljanović, u Sibirju 1932; Ika Pavelić *Tomina* iz Mrzloga Dola, rođena 1925. i Milan Pavelić *Vranićov* iz Mrzlog Dola, rođen 1931. godine.

Slika 1: Autorica u razgovoru s Ankom Šolić u Šolićima; snimila Marijeta Rajković, lipanj 2006. godine

¹ V. Vukušić 1975. i 1985.

3. DIJALEKTNA PRIPADNOST KRIVOPUTSKOGA GOVORA

Krivoputski govor pripada zapadnom dijalektu, koji se u dijalektološkoj literaturi naziva i zapadnim bosanskohercegovačkim dijalektom. Znači, riječ je o novoštokavskom ikavskom govoru.

Samo štokavsko narječje najveće je među trima hrvatskim narječjima. Ono se prostire velikim dijelom Hrvatske te mu pripada oko 50 % govora.

Osnovne su značajke štokavskoga narječja postojanje zamjenice *što*, glas *u* za *o* (*muž* od *možb*) i samoglasničko *l* (*vuk* od *vľkǃ*), promjena suglasničke skupine *čr* > *cr* (*crn*), promjena *-l* na kraju riječi ili sloga u *o* ili u *a*, premetanje *vbse* u *sve*, *u-* od *v-* na početku riječi pred suglasnikom (*unuk*, *udovac*), nastavak *-u* u L jd. m. i sr. roda (*u selu*, *u gradu*), glas *-m* ili *-n* u I jd. ž. r. na *-a* (*rukom*, *rukon*), poseban oblik uz brojeve 2 – 4 u m. i sr. rodu (*dva*, *tri*, *četiri velika grada*). Velika većina štokavskih govora umjesto poluglasa ima *a*, glas *ć* od *jt* (*naći*) i od *tbj* (*braća*), *đ* od *d'* (*međa*), proširenje množine većine jednosložnih imenica m. r. umetkom *-ov-* (*l-ev-*), G mn. na *-a*, prenesen kratkosilazni naglasak ˘ sa zadnjeg sloga, sačuvane nenaglašene dužine te jače ili slabije čuvanje aorista. Usto, u najvećem broju govora izgubljen je glas *x*, koji se čuva samo u dubrovačkom poddijalektu, dijelu Crne Gore i u bošnjačkim govorima (v. Brozović, 1965:269).

Uz te opće štokavske značajke, više od polovice govora zahvaćeno je tzv. novoštokavskim osobinama, a to su: nova akcentuacija i izjednačenje padežnih nastavaka u dativu, lokativu i instrumentalu množine.

4. GRANICE ZAPADNOGA DIJALEKTA

Zapadni se dijalekt prostire između istočne granice čakavskoga narječja, odnosno jadranske obale, na sjeveru do Save, odnosno do međe s kajkavskim narječjem u slijevu Kupe. Najveću ikavskoštokavsku cjelinu čine zapadna Hercegovina, dalmatinsko kopno te dijelovi zapadne i središnje Bosne. Usto ikavaca novoštokavaca ima u Bačkoj, oko Subotice, Sombora, oko Baje u Mađarskoj te u nekoliko naselja u Baranji. Tom dijalektu pripadaju i govori Maslinice na otoku Šolti, Račišća na Korčuli, Sumartina na Braču i Sućurja na Hvaru te tri hrvatska iseljenička govora u talijanskoj pokrajini Molise.

Današnje granice ovoga dijalekta uspostavljene su nakon 15. stoljeća, kad geografsku sliku dijalekata i narječja mijenjaju migracije stanovništva.

5. BUNJEVAČKI I SENJSKI GOVOR

Dolaskom Bunjevaca u senjsko zaleđe u 16. stoljeću promijenila se jezična slika toga područja. U suvremeno vrijeme Senjana, čiji govor pripada srednjoločakavskom dijalektu, doselili su se novoštokavci ikavci. Mnogi su se Bunjevci spuštali u Senj, no veći se broj počeo doseljavati tek nakon Prvoga svjetskog rata (Zečević 2000:179). Zbog tih je okolnosti jezično stanje u samom Senju vrlo kompleksno, tj. u odnos ulaze tri jezična sloja: senjska čakavština (supstrat), bunjevačka novoštokavska ikavica (superstrat) i standardni jezik (adstrat). Prema dijalektologinji Vesni Zečević u tome gradu mora se pratiti: a) senjski srednjoločakavski dijalekt, b) bunjevački novoštokavski ikavski dijalekt, c) utjecaj senjskoga na bunjevački, d) utjecaj bunjevačkoga na senjski, e) utjecaj standardnoga jezika na senjski i f) utjecaj standardnoga jezika na bunjevački (Ibid.:178). V. Zečević uviđa također da "inovacijske pojave u senjskom govoru nemaju osobine dijalekatske obilježnosti bunjevačkoga govora" (Ibid.:181). Također, prateći govor Bunjevaca po naraštajima, konstatira slabljenje utjecaja senjske čakavštine u mlađih i jačanje utjecaja standardnoga jezika na njihov govor, koji je jezik prestiža i za Bunjevce i za Senjane. U čistim bunjevačkim brakovima u Senju uočava npr. nestajanje zatvorenosti dugih vokala *a* i *o*, pokraćivanje znanoglasnih dužina te mijenjanje oblika pridjeva radnog.

5. 1. Iz fonologije

5. 1. 1. Vokalizam

1) Inventar samoglasničkog sustava

U krivoputskome je samoglasničkom sustavu pet samoglasnika (*a e i o u*), koji dolaze u kratkim i dugim slogovima, a slogotvoran je i sonant *r*, koji također dolazi u kratkim i dugim slogovima (npr. *přst*, *čtvrťak*). Na fonetskoj razini, tj. razini realizacije zamjetno je zatvaranje dugih samoglasnika *ā* i *ō* (npr. *spāvuā* 3. jd. prez., *dōm*). Samoglasnik se *o*, bio kratak ili dug, u govoru pripadnika treće dobi zatvara pred sonantima, npr. *ōna*, *donōsili*, a potvrđene su zamjene *o > u*, npr. *bumboōni*, *ūn*, *pūlicija*, *ūndā*, *ūna*, *ūnde*. Zamjena *o > u*, prema Dragičeviću, potvrđena je i u zavelebitskom području senjskoga zaleđa, gdje je npr. *ūnāj*, *ūndā*.

Ta se zamjena gubi u govoru mlađih naraštaja.

2) Vokalske zamjene

Malo je vokalskih zamjena nenaglašenih samoglasnika, kakve su uobičajene u južnijim ikavskoštokavskim govorima, npr. poput onih u imotsko-bekijskim govorima u kojima je *nōces* 'noćas', *pēčet* 'pečat', *livoda* 'livada', *vēčara* 'večera' itd. (Šimundić 1971:24–30). U Krivom su Putu potvrđene vokalske zamjene u imenicama *plādeń* 'tanjur' 'pladanj', *bādeń* (uz *bādań*), *tarāpija* 'terapija' te u drugim leksemima, uglavnom posuđenicama.

3) Realizacija zanaglasnoga *i*

Druga bitna značajka samoglasničkoga sustava na razini realizacije jest slabljenje zanaglasnoga samoglasnika *i*, tako se npr. pridj. rad. ž. jd. *rādila* može ostvariti kao [*rādila*], [*rād'la*] ili kao [*rādəla*], dakle sa sačuvanom trosložnom strukturom. No moguće je i otpadanje zanaglasnoga *i*: *kōlko* (< *koliko*), *tōlko* (< *toliko*), *kōprva*.

4) Ikavizam

Bitno svojstvo krivoputskoga vokalizma jest ikavski refleks jata, npr.: *dī* 'gdje', *dōli* 'dolje', *gōri*, *sīd*, *dīca*, *dīte*, *mīsto*, *čōvik*, *snīg*, *přiko*, *dīd*, *mlīko*, *vīdit*, *sīst* inf., *nēvista*, *zāvīt*, *kōlino*, *glīto* 'dlijeto', *sīkira*, *klīšta*, *vrīme*, *dvī*, *svītlo*... No u tom se govoru javlja i određen broj stalnih ekavizama, npr. *naprīmer*, *dēlat* inf., *dēčko*, *pōslē*, *zēnica*, *čēsta*, *starēšina*, *ōnde*, *slēzēnka* te jekavizama, npr. *pjēšice* (češće: *nā noge*), *vjēžbat* inf.

U razgovoru s došljacima, tj. govornicima drugih dijalekata Krivopučani se pokušavaju prilagoditi sugovorniku, bio on govornik standardnoga jezika ili senjske čakavštine. Stoga u razgovoru s govornikom standardnoga jezika s lakoćom jekaviziraju svoj govor, npr. *mjēsēc*, *nēvjesta*, *djēvēr*, a razgovarajući sa Senjanima, nastoje poštovati pravila njihova ikavsko-ekavskoga govora te kažu: *dōle*, *gōre*, *cēla*, *kōleno*, *svīća* itd.

5) Samoglasnički skupovi

Samoglasnički su skupovi potvrđeni, npr. *āuto*, no češće se gube ili stezanjem samoglasnika ili umetanjem suglasnika radi izbjegavanja zijeva.

a. Stezanje samoglasnika:

aa > ā u pridj. rad. m. jd., npr. *pīvā*, *glēdā*

ao > ā zāva, *ōrā*

ae > ē u brojevima 11 – 19, npr. *dvānēst*, *trīnēst*

ea > ē u pridj. rad. m. jd., npr. *pōčē*, *dōvē* (ali: *ūzēja*)

b. Umetanje suglasnika radi izbjegavanja zijeva:

– umetanje *j*: *grīja* G jd., pridj. rad. m. jd. *vīdija*, *čūja*.

6) Ostale značajke:

- a) U glagola tzv. II. vrste *-nu-* > *-ni-*: inf. *sàgnit*, *mètit* ‘metnuti’, *skìnit*.
- b) Kaže se *gròb*, *gròble*.
- c) Uz *u* < *və*, npr. *ùnuk*, *udòvica*, *ùvīk*, rabi se i vremenski prilog *vàvīk/vàtk*, gdje je *və* > *va*. Tomljenović navodi *vavik* (v. str. 166.).
- d) U imenici *māša* ‘služba Božja’ prepoznajemo čakavski utjecaj, gdje je vokaliziran poluglas *u* slabom položaju, za razliku od leksema *misa*.
- e) Stari prijedlog *sə* reflektirao se kao *s*, *sa*, *so*, npr. *s àutīn*, *s nēdīlōn*, *š² nīn*; *sa babètinan*, *sa gràvon*, *sò tīn*.
- f) Otpali su samoglasnici u početnom položaju:
o- > \emptyset u *vàkō* ‘ovako’, *vàkī*
a- > \emptyset u *Mèrika*
- g) Dodan je samoglasnik *o* pokaznoj zamjenici *tī* u početnom položaju: *òtī* (*īudi*) analogijom prema pokaznoj zamjenici *òvāj*.
- h) U doba Tomljenovićeva istraživanja krivoputskoga idioma govorilo se *vrébac*, *nàrēst*, no danas se češće govori *ráste* 3. jd. prez., *vrábac*, dakle sa sekvencom *ra*, umjesto starijeg *re*.

5. 1. 2. Konsonantizam

1) Afrikate

U krivoputskome se govoru može čuti da isti informant kazuje [*kùća*] i [*kùča*] te [*čètri*] i [*čètri*]. Većina govornika “umekšano” izgovora bezvučnu afrikatu, dok je manje onih u kojih je taj glas vrlo “tvrd”, tj. gdje je [*č*] u [*kùća*] isti kao u riječi [*čètri*]. Stoga se može zaključiti da je glavna značajka krivoputskoga konsonantizma postojanje samo jedne zvučne i jedne bezvučne afrikate koje bilježimo kao *ž* i *č*, npr. *nàtšē*, *īšē* 3. jd. prez. ‘ide’, *dovišēna* te *čòvik*, *nàčve*. Slična je situacija i u zavelebitem dijelu senjskoga zaleđa (Dragičević 1988:135). Prije gotovo stotinu godina Tomljenović je takvo stanje utvrdio samo u Alanu, dok je za ostala sela Krivoga Puta kazao da se u njihovu govoru dobro razlikuju *č* i *ć*, ali se slabije razlikuju *ž* i *š*, za koje ponajviše dolazi *š* (Tomljenović 1984:170). Dakle, prije jednog stoljeća postojala je samo jedna zvučna afrikata, zbog čega je došlo do neravnoteže u sustavu afrikata *ž* : *č* – *ć*. Kako su bezvučne afrikate već tada pokazivale tendenciju ukidanja razlike *č* – *ć*, jasno je da je radi uravnoteženja u konsonantskome sustavu moralo doći do pojednostavnjenja, tj. smanjenja broja konsonanata.

2) Štakavizam i šćakavizam

Današnji krivoputski govor smatramo štakavskim jer nalazimo lekseme poput *klišta*, *gūštēr*, *šēta*, *ògnīšte*, *štāp*, *ūlīšte* ‘košnica’. Po tome se on sve više približava govoru zavelebitem zaleđa, s kojim ga u konsonantizmu povezuje i narušen standardni sustav afrikata te zamjena završnog *-m* sa *-n³*. No kako se, iako vrlo rijetko, u govoru starijih Krivopučana može čuti i *ògnīšče*, pretpostavljamo da je u prošlosti bilo više leksema sa šćakavskim refleksom, to jest da je govor Bunjevaca u senjskom zaleđu bio i štakavski i šćakavski. Tu pretpostavku potvrđuje i Tomljenović: *Pored grupe šć (= stbj) govori se u nekim riječima i št, ali rjeđe, na pr.: kršćanin (i kršćanin), namišćat (i namištat), oprasćat (i oprashtat), raspušćat (i raspušhtat) itd., a tako se govori i ognjišće (i ognjište – ognīšte), godišće (i godište)* (Ibid.).

3) Suglasnički skup *jt* reflektirao se kao *ć*, koji je neutraliziran u *č*: *dōč*, *nāč*, *pōč*. U prezentu je *dōšē*, *nāšē*, *pōšē*.

² Prijedlog *š* < *s* dolazi ispred palatala *nī* zbog jednačenja po mjestu tvorbe.

³ Usp. Dragičević 1990:100.

4) Praslavenski *d'* reflektirao se kao *ǰ*, koji se neutralizirao sa *ǰ* pa je *měža*, *prěža*, *tùšǰ*, no zabilježili smo i primjere sa *j*: *gòšpoja*, *mějǰš*.

5) Kao i u mnogim govorima ikavskoštokavskoga dijalekta (od Bosne, cijeloga dalmatinskoga zaleđa između rijeke Krke i Neretve do ninskoga područja) i ovdje ima potvrda za nedosljedno novo jotovanje: *ròdijǰk*, *nětijǰk* 'sestrin sin'.

6) Fonemi *x* i *f* vraćaju se u krivoputski konsonantski sustav. Naime, za suglasnik je *x* prije sto godina Tomljenović napisao: *Glas h ne govori se nigda u B⁴, ni u domaćijem ni u tuđijem riječima*. (Ibid.). O tadašnjem statusu suglasnika *f* nije ništa rekao, no danas možemo konstatirati da oba ta suglasnika postoje u sustavu, ali je njihovo mjesto marginalno zato što često otpadaju ili su zamijenjeni drugim suglasnicima.

Primjeri:

a) Neki primjeri u kojima je fonem *x* otpao: *grā*, *òdmā*, *òrā* 'orao', *sāmī* G mn., *špàret* 'štednjak', *vř*.

b) Neki leksemi u kojima je fonem *x* zamijenjen fonemom *v* (u intervokalnom položaju ili u finalnom položaju analogno prema kosim padežima): *krüv*, *küvat*, *düvān*, *grāva* G jd., *grāvon* I jd., *múve* A mn., *üvo*, *mávali* pridj. rad. m. mn.

c) Neki primjeri u kojima je fonem *x* zamijenjen fonemom *j*: *grijòta*, *gríja* G jd.

d) Fonem *x* zamijenjen je fonemom *k*: *siròmāk*.

e) Neki leksemi u kojima je fonem *f* zamijenjen fonemom *v*: *vòrt* 'stalno', *vàmīlija*, *vràtar*.

Fonemi *f* i *x*, ponajviše pod utjecajem standardnoga jezika posredovanjem medija, a ne može se zanemariti ni utjecaj senjskoga govora u kojem ti fonemi postoje, pojavljuju se u govoru svih ispitanika, čak i najstarijih, u kojih smo našli i najviše potvrda za njihovo gubljenje. Tako isti govornik u razgovoru s ispitivačem kaže: *špàrxet* uz *špàrket* i *špàret*, *krüv* i *krüx*, *grā* i *grāx*, *küxat* i *küvat*, *vàmīlija* i *famīlija*⁵. Potvrđeno je i: *fála*, *fǰžòl*, *fīno*, *fòrt*, zatim *xǰla*, *Xercegovina*, *düxān*, *xrána*, *küxína*, *süxa* N neod. ž. jd.

7) Fonem *-l* u završnom položaju

a) U starijih govornika završno *-l* > *-e* u pridj. rad. m. jd. glagola s osnovom na *-i*, npr. *vòdije*, *vídije*, *nòsije*, *pǰje*. No isti govornici govore i *vòdija*, *vídija*, *nòsija*, *pǰja*. Takva je dvojakost zabilježena i u zavelebitskom dijelu senjskoga zaleđa (Dragičević 1988:130). Zanimljivo je da je Tomljenović prije stotinu godina zabilježio samo *-l* > *-all-ja* (Tomljenović 1911–1912:169).

U ostalih glagolskih osnova *-l* > *-a* *ümrā*, *pǰvā*, *rèkā*, *čüja*, *dòvē* (*ē* < *ea*), *üzēja*.

b) U imenica je završno *-l* otpalo, npr. *sò* 'sol', *vò* 'vol', no zbog utjecaja ponajviše standardnoga jezika često se rabe i leksemi s restituiranim završnim *-l*, npr. *stòl*.

c) U jednosložnim i dvosložnim pridjevima muškog roda u nominativu jednine *-l* je također restituiran, npr. *bíl*, *cíl*, *věsel*, *dèbel*.

8) Fonem *-m* u završnom položaju

Fonem je *-m* na kraju nastavačnih morfema prešao u *-n*: *èsan* 'jesam', *imān*, *u svàkōn* L jd. sr., *s àutīn*, *kàmēnon* I jd., *gòdīnan* I mn. itd.

9) U nesvršenom prezentu glagola *bīt* inicijalno *je-* dalo je *e-*: *èsan*, *èsi*, *èst*, *èsmo*, *èste*, *èsu*.

10) Prejotacija nije česta: *jápnò*⁶, *jòpēt*, ali i *òpēt*.

11) Namjesto *j* bilježimo *ǰ* u *ǰèž* 'jež', *òžulǰak* 'ožujak'.

⁴ Simbol "B" odnosi se na "bunjevački dijalekt".

⁵ "*Vàmīlija*, *famīlija*, *kàko gòd*", rekao nam je 89-godišnji kazivač Marko Pavelić *Mijatín*.

⁶ Imenica *vapno* potječe od baltoslavenske riječi *vapb* 'boja'. Fonem *v* pripada osnovi, no u hrvatskome je bio shvaćen kao proteza, koja je zamijenjena protezom *j-*. (v. Skok, III, 565)

12) Rotacizam, tj. prijelaz *ž > r* zabilježili smo u prezentu glagola *mōč*: *mōren*, *nè meren*, *mōreš*, *mōre*. No javljaju se i dubletni oblici *mōžeš*, *mōže*.

13) Navezak *-n* dolazi u prilozima i zamjenicama: *ōvlēn* 'odavde', *ōdlēn*, *ōdolēn*, *ōdmān* 'odmah', *ūndān*, *š nīman* I zamjenice 'oni'.

14) Suglasnički skupovi

Suglasnički se skupovi pojednostavljaju zamjenama suglasnika unutar njih ili ispadanjem jednog od suglasnika.

a) Primjeri zamjene unutar suglasničkih skupina:

<i>čc > šc</i> u <i>Ōtošcu</i> D jd.	<i>dl > gl</i> u <i>glíto</i>
<i>gn > gn̄</i> u <i>gn̄ízdo</i>	<i>mn̄ > m̄l</i> u <i>súm̄lati</i>
<i>mn > ml</i> u <i>osām̄lēt</i>	<i>mn > vn</i> u <i>gúvno</i>
<i>mt > nt</i> u <i>pāntīn</i> 1. jd. prez.	<i>sf > sv</i> u <i>āsvālt</i>
<i>svr > švr</i> u <i>švrāka</i>	

b) Primjeri ispadanja fonema iz suglasničkih skupova:

<i>dn > n</i> u <i>pānē</i> 3. jd. prez. 'padne'	<i>ds > s</i> u <i>osičēna</i> pridj. trp. ž. jd.
<i>gl > g</i> u <i>gísta</i> 'glista'	<i>gd > d</i> u <i>dī</i> 'gdje'
<i>xv > v</i> u <i>ūvati</i> , <i>vātāj</i> 2. jd. imper.	<i>kv > k</i> u <i>tākī</i>
<i>rn > r</i> u <i>sīgūro</i> 'sigurno'	<i>pč > č</i> u <i>čēle</i>
<i>pš > š</i> u <i>šēnica</i>	<i>pt > t</i> u <i>tīce</i>
<i>sl > s</i> u <i>blāgosov</i>	<i>svr > sr</i> u <i>srbīt</i> inf.
<i>tk > k</i> u <i>kō</i> , <i>nīko</i> , <i>svāko</i>	<i>tstv > stv</i> u <i>bōgastvo</i>
<i>vd > d</i> u <i>óde</i>	<i>zgl > zl</i> u <i>zlob</i> 'zglob'

c) Treća je promjena unutar suglasničkih skupova umetanje suglasnika *d* u skup *zr*: *zdrāk*. Ta se promjena čuva samo u najstarijih govornika.

15) Otpadanje i dodavanje slogova

a) U ulozu navezaka dolazi slog *-ka*, koji se ponajprije veže uz priloge, npr. *ješēnaska*, *dolíka*, i slog *-zi*, koji se veže uz zamjenice, npr. *tīzi* G zamjenice 'ti', *nōjzi* D zamjenice 'ona'.

b) Središnji slog otpada u često rabljenom 2. licu množine imperativa sljedećih glagola: *ōte* 'odite', *vīte* 'vidite', *ājte* 'hajdete'.

5. 1. 3. Naglasci

Krivoputsku novoštokavsku akcentuacija kakva je bila prije stotinu godina sustavno je opisao Grga Tomljenović u navedenom radu. Riječ je o četveronaglasnom sustavu (``^ ``) sa zanaglasnom dužinom i s novoštokavskim distribucijskim pravilima. Premda naše istraživanje nije obuhvatilo tako opsežnu naglasnu problematiku kao Tomljenovićeva, utvrdili smo da se taj naglasni sustav dobro čuva. Stoga navodimo samo neke njegove značajke:

1) Zanaglasne se dužine dobro čuvaju, npr. *īžū* 3. jd. prez., *plāčēš* 2. jd. prez., *dōktūr*, *sestārā* G mn., *sa ženōn*, *pīvāj* 2. jd. imp., *dōbroj* D jd., *krāčīt* komp. N jd. m. itd.

2) Pomicanje naglaska na proklitiku.

a) Naglasak se pomiče na proklitiku kad se ona nađe ispred riječi naglašene silaznim naglaskom, npr. *isprīt kučē*, *nā līvo*, *ū Señ*, *nā Vrātñtk*, *ōt kučē*, *ū gāj*, *ū goru*, *ū kuću*, *ū svīt*, *ū šumi*; *nē znān*, *nē trībā*, *nē moren*; *zà tō*, *kòd nās*, *sò tīn*, *nà tebe*, *izmešū nās*, *prikò sebe*, *izà mene*, *pó nu*, *nà vami*; *ì jā*, *ì pō*, *ì sad*, *nì ūn*.

- b) Kad je imenica u množini, naglasak se ne pomiče na proklitiku, npr. *na kòltn, u lðkvan, na gáčan, po nìvan.*
- c) Ima potvrda za nepomicanje naglasaka na proklitiku i kad je imenica u jednini, npr. *u dràgu, u Krìvoñ Pútu, u šùmu, na dèšno, na cèsti, po slìki, na zèmlju, na rãd, na zìmu, na snìg.*
- d) Nepomicanje i pomicanje naglasaka na proklitiku pojavljuje se u govoru iste osobe, npr. *nà Vèlunu // na Vèlunu, nà pašu // na pašu.*
- 3) U trosložnih glagolskih pridjeva radnih ženskog roda dugouzlazno je naglašen drugi slog, npr. *udála, pozvála, prolíla, umrla, odníla, uzéla.* Taj naglasak zadržavaju i njihove izvedenice, npr. *preuzéla.* No moguće je i preneseni kratkosilazni naglasak na prvom slogu, npr. *òdníla.*
- 4) Glagoli poput *bìt, pìt* itd. imaju u glagolskom pridjevu radnom sljedeći naglasni odnos: *bìje//bìja – bíla – bílo – bíle – bíli – bíla.*
- 5) Glagoli poput *rèč, lèč, pèč* itd. imaju u glagolskom pridjevu radnom u sva tri roda kratkosilazni naglasak: *rèkã – rèkla – rèklo.*
- 6) Naglasni tip neodređenog vida pridjeva *bòs – bòsa – bòso – bòsi – bòse – bòsa* razlikuje se od standardnoga jezika u kojem su prema *Hrvatskoj gramatici* (Barić 1997:187) moguće naglasne dublete *bòsa/bòsa – bòso/bòso – bòsi/bòsi – bòse/bòse – bòsa/bòsa.*
- 7) Naglasni tip neodređenog vida pridjeva *číst – čísta – čísto* također se razlikuje od standardnoga jezika u kojem su dopuštene naglasne dublete u ženskom i srednjem rodu. Tom tipu pripadaju i pridjevi *zdràv – zdràva – zdràvo, nòv – nòva – nòvo, spòr – spòra – spòro* itd.
- 8) U genitivu množine muškog roda naglasak je na korijenskom morfemu, npr. *gòlúbovã, vrãgòvã, a ne golubóvã, vragóvã.*
- 9) Sufiksarne izvedenice zadržavaju naglasak riječi od koje su izvedene, npr. *trãtñčice, ìvãñčice,⁷ žuržice.*
- 10) Neki se leksemi naglasno razlikuju od standarda, npr. *májka, òsa, spùžvica, želúdac, Spásitelj, sùza, rìbat* 'čistiti, prati trljajući četkom'.

5. 2. Iz morfologije

Glagolski oblici

- 1) Infinitiv je bez *i*, npr. *dòč, dèlat, mòlit.*
- 2) Imperfekt je nestao iz sustava glagolskih oblika.
- 3) Aorist se dobro čuva, npr.: *Zãkle se da je ìstina; Svèkrva mi rèce da će dòč.*
- 4) O pridjevu radnom muškog roda jednine v. poglavlje 'Iz fonologije – Konsonantizam' t. 7) a).
- 5) U infinitivu se rabi glagol *žívít*, no u prezentu se češće upotrebljavaju oblici glagola *žìvsti – žíven, žíveš, žíve, žívemo, žívete, žívu – nego žívít – žívtn, žívřš, žívř, žívřmo, žívřte, žívě.*
- 6) Glagoli prve vrste poput *přt* i *lřt* u 2. jd. imperativa nemaju *-j*: *př, lř, pòpř, nàlř.*

Imenice

- 1) Sklonidba imenica pretežno je novoštokavska, što znači da ima i arhaičnijih deklinacijskih oblika.
- 2) U dativu i lokativu imenica koje se sklanjaju po e-sklonidbi osnova je desibilizirana, npr. L jd. *po nògi, u Rìjéki, májki.*

⁷ U primjerima *trãtñčice, ìvãñčice* došlo je do duljenja zadnjeg sloga osnove pred sonantom.

- 3) Imenice i-sklonidbe u instrumentalu jednine imaju nastavak *-i*, npr. *sa sòli, s kòsti*.
- 4) Česta je tzv. kratka množina, npr. N mn. *míši, vòli, púti*, međutim i najstariji govornici rabe i tzv. dugu množinu s interfiksom *-ov-*, npr. *zècovi, vùkovi, špágovi*, no i s *-ev-*, npr. *pútevi, púževi*. Češća uporaba neproširenih množinskih forma te uporaba duge množine s *-ov-* a ne s *-ev-* karakteristika je bunjevačkoga govora širega područja, a ne samo senjskoga zaleđa.
- 5) U genitivu množine dolazi nastavak *-ā* za imenice a- i e-deklinacije te *-ī/-i* za imenice i-deklinacije. Po posljednjoj paradigmi sklanja se i imenica *mèter ‘metar’*, npr. *pēt mēteri*. Stari nastavak *-ø* u genitivu množine zadržavaju imenice *gòdina* i *stòtina* kad uz njih dolaze brojevi veći od četiri, npr. *pē gòdīn, òsan stòtīn*.
- 6) Množinski su padežni nastavci ujednačeni u dativu, lokativu i instrumentalu – za muški i srednji rod *-īn* (D L I *lúdīn, kòlīn*), a za imenice ženskoga roda e-deklinacije *-an* (D *žēnan*, L *u kùčan*, I *s bāban*). Oblike na *-mi* (*rukami, ženami*), za koje je Tomljenović prije stotinu godina rekao da su rijetki, danas više ne nalazimo u krivoputskome govoru. Također, u mlađih se govornika, pod utjecajem medija i obrazovnog sustava, u D L I množine javljaju nastavci *-ima* u imenica muškog i srednjeg roda te ženskog roda na suglasnik, a nastavak *-ama* u imenica ženskog roda.
- 7) Imenice i-deklinacije imaju u D L I nastavak *-in*, kao i imenica *čēr*. Imenica *mater* sklanja se kao imenice e-deklinacije. Slična su ujednačenja provedena i u bunjevačkom govoru zavelebitskoga područja te sjevernovelebitskoga gorja (primjer govora Krasnoga Polja).⁸
- 8) Genitiv imenice *pās* jest *psā*.

P r i d j e v i

Čuva se razlika između određenih i neodređenih pridjeva, npr. neodređeni vid *zdrāv* – određeni vid *zdrāvī*.

B r o j e v i

- 1) Zbirni se brojevi od glavnih brojeva većih od tri tvore pomoću nastavka *-ero*: *šèdmero, òsmero*.
- 2) U doba Tomljenovićevega istraživanja krivoputskoga govora brojne su imenice ispred nastavka *-ica* čuvala formant *-ero-* pa je bilo *peterica, šesterica* (Tomljenović 1911–1912:208). Danas se uz te oblike upotrebljavaju i oni s formantom *-oro-*, tj. *petòrica, šestòrica*.

Z a m j e n i c e

- 1) Lične su zamjenice *jā, tī, òn, òna, òno, mī, vī, òni, òne, òna*. U najstarijih govornika došlo je do *o > u* ispred *n* pa je *ūn, ūna, ūno, ūni, ūne, ūna*. Ta se crta gubi u govoru mlađih naraštaja.

Primjeri sklonidbe:

- a) Sklonidba zamjenice *tī*: N *tī*, G *tēbe*, D *tēbi*, A *tēbe*, L *tēbi*, I *tòbōn*.
- b) Sklonidba zamjenice *vī*: N *vī*, G =A *vās/vas*, D L I *van/vāmi/vāma*.
- 2) Upitna zamjenice za neživo jest *šìð*, a njezin je genitiv *čēga*. Nije potvrđen oblik *čēsa*, koji Tomljenović navodi kao jedini u upotrebi prije stotinu godina (Tomljenović 1911–1912:207).
- 3) Neodređenim zamjenicama ‘ništa’ i ‘išta’ otpao je završni slog *-ta* pa one glase *nīš* i *īš*.
- 4) Pokazna zamjenica za muški rod jest *tāj*, a nije potvrđen oblik *tā*, koji je Tomljenović istaknuo kao vrlo čest početkom 20. stoljeća (Ibid. 206).

⁸ V. Dragičević 1989 i 1990.

5. 3. Iz sintakse

Od sinaktičkih crta izdvajamo uporabu:

- 1) krnjeg perfekta: *Dëve gòdtn lèžala u krèvetu; E, tò mèni svèkrva kažívala; Čúvali livade da ne bi blágo tùžè pàslo.*
- 2) pripovjedačkog (historijskog) imperativa: *Ûndā obíži da ne bi livade... Kād bi dōbije iz òpčinē, òn dōži... Po trī-čètri sàta mī bìdi u dnēvnōn. (dnēvnōn < dnēvnōn bōrāvku); Stō krpā bìdi na gāčan.*
- 3) drugog lica jednine glagola u prepričavanju prošlih radnji/događaja: *Īmā je dvī ònē prēgredice pa si jèdnu dāsku mètinja tàkō ĩpāk da pèpel...*
- 4) obezličena historijskog imperativa: *Līti se kúpi mēsa... Za mārēndu se spèci mēsa.*
- 5) bezličnih rečenica: *Obòlèlo i štò mòžemo; Tū se vātra lòžila i kùvalo se sa strāne.*
- 6) neokrnjenog infinitiva na kraju rečenice za isticanje glagolske radnje: *Nē mogū stāri ľūdi vīšē rāditi; E, nīje ùndā óde dōbro bìti. – No moguća je uporaba i krnjega infinitiva u takvoj situaciji: Kòd nī si mórā bìti.*
- 7) konstrukcije “glagol znati + infinitiv” za uobičajenu radnju koja se u prošlosti ponavljala: *Znāle su òne, Cigānke, pròsit... Žèležo su znāli brāt đī bi ľūdi bācili.*
- 8) osobne zamjenice radi postizanja napetosti: *...ižēmo mī u drāgu, kād tāmō... (Riječ je o prepričavanju susreta s medvjedom.)*
- 9) također ističemo da neki glagoli nisu povratni, npr. *šétat, odsèlit, nāviknut: Onākō šéči pa vīdi; To su ľūdi odsèl'li; Mī smo tū nāvikli na zīmu i na snīg.*

Iz sintakse padeža izdvajamo:

- 1) Uporaba vremenskoga genitiva: *Jesēni su se klāle svīné.*
- 2) Instrumental društva dolazi s prijedlogom *s*, no i instrumental sredstva najčešće ima taj prijedlog, npr.: *S kāmēnon su ľūdi zīžali štērne; Sò tīn se bāvili, siròtina; Nèkī vòzi s kōnīn, na kòlīn; Tò se svēžē s kōnopīn; Sād se vòzī s aūton; Pèč se lòžla s dūgāčkīn drvīn.*

No instrumental sredstva dolazi i bez *s*: *Sīn se bāvī òbrton; mávali nògōn.* Teško je utvrditi pravilo kad uz instrumental sredstva dolazi prijedlog *s*, a kad ne dolazi. S druge strane, ima situacija kad se instrumental društva rabi bez *s*, npr.: *Sām sòbōn se mòraš i nasmiĵat.*

- 3) Instrumental s vremenskim značenjem: prijedlog *s* + *dan* u *tjednu* za radnje koje su se običavale događati toga dana: *Ľūdī je bìlo mòžda na tīsuču kò crkvē s nēdīlōn.*

6. O LEKSIKU

U leksiku je manje turcizama nego u južnijim i istočnijim govorima zapadnoga dijalekta. Tako ne nalazimo lekseme poput *avlija* i *pendžer*, nego *dvòrīšte* i *prózor*. Od raširenih naziva predmeta turskoga podrijetla i ovdje se rabi *jāstuk*.

Među leksemima tipičnima za senjsko zaleđe jesu stara posuđenica iz furlanskoga *plādeń* ‘tanjur’, venecijanizam *pādela* ‘zdjela’, ekavizam *dēlat* ‘djelati, činiti, raditi’, romanizam *bērma* ‘krizma’, germanizmi *špāret* ‘peć’, *kīkļa* ‘suknja’ i *mērlin* ‘mrkva’, regionalizam *škūļa* ‘rupa’ te stara slavenska riječ *dāžd* ‘kiša’. Grecizam ‘metar’ u krivoputskom je govoru *mēter*.

Za neke odjevne i predmete za svakodnevnu uporabu ne rabe se posuđenice nego domaće riječi, npr. *zāslon* ‘pregača’, *rúbac*, *ručnīk*. Glagol *brāt* sačuvao je značenje ‘skupljati’ u sintagmi *brāt žèležo*.

Neki prilozi drukčije zvuče nego u standardnom jeziku ili pak imaju drukčije značenje, npr. *nèkadē* ‘katkad’, *òzdā* ‘odozada’, *òzgār* ‘odozgo’, *izmed* ‘između’ (tako je i u Senju). Česte su kontrakcije složenih veznika ili veznika i priloga, npr. *kānda* ‘kao da’ (*Kānda jā znān*) i *pāndā* ‘pa onda’. Prijedlog *prvo* znači ‘prije’, npr. *prvo rāta*. Prijedlog *rādi* uz značenje namjere dolazi i u uzročnom značenju: *Tò je tòlkō plīs, znāte, rādi vlāgē*. Leksem *dāļē* je prilog i prijedlog: *ižēmo dāļē; išlo se dāļē Zāgreba*.

Leksik koji se odnosi na rodbinske odnose vrlo je izdiferenciran: *čāča, òtac, májka, sèstra, bràt, dīd, bàba, ūjac, ūjna, tètak, tètka, strīc, strīna, nètijāk, sinóvac, dīvēr, jètva, zāva, pās, svèkar, svèkrva, tást, pūnica.*

Uzrečica *vrāga* služi za iskazivanje neslaganja, npr. *A vrāga je òna znāla.*

Ojkonim Brinje u krivoputskome je govoru prešao u muški rod te glasi *Brīñ*. Antroponim *Títo* sklanja se po e-paradigmi: N *Títo* – G *Títē*.

7. ZAKLJUČAK

Uvokalizmu novoštokavskoga govora Krivoga Puta najvažnija je značajka ikavski refleksi jata (*dīca, díte, dīd, mlíko, vīdit*) uz određeni broj stalnih ekavizama i jekavizama. Na fonetskoj razini zamjetno je zatvaranje dugih samoglasnika *ā* i *ō* (npr. *spāvuā* 3. jd. prez., *dōm*) te kratkoga i dugoga *o* ispred sonanta u najstarijih govornika, a potvrđena je i zamjena *o > u*, npr. *ūn, pūlīcija, ūndā, únde*. Ta se zamjena gubi u govoru mladih naraštaja.

Glavne su značajke krivoputskoga konsonatizma postojanje samo jedne zvučne i jedne bezvučne afrikate – *š* i *č* (*nāčē* 3. jd. prez. ‘ide’, *dovišēna* te *čōvik, nāčve*), štakavizam (*klīšta, gūštēr, šēta, ògūtīšte, šūp*), čime se ovaj govor sve više približava govoru zavelebitskoga zaleđa, te prelazak *-m* u *-n* na kraju nastavačnih morfema (*ēsān* ‘jesam’, *u svākōn* L jd. sr., *s autīn* I jd., *gōdīnan* I mn. itd.).

Kao inovacija u konsonatskom sustavu uočeno je vraćanje fonema *x* i *f* u krivoputski konsonantski sustav. Što se tiče završnoga *-l*, u imenica je taj glas otpao, npr. *sō* ‘sol’, *vō* ‘vol’, no rabe se i imenice te pridjevi s restituiranim završnim *-l*, npr. *stōl, bīl, cīl, vēsēl, dēbel*. U glagolskom pridjevu radnom muškoga roda glagola s osnovom na *-i* u starijih govornika, kao i u zavelebitskom zaleđu, *-l* je prešlo u *-e* npr. *vīdīje, nōsīje, pīje*. No isti govornici govore i *vōdīja, vīdīja, nōsīja, pīja*. Takva je dvojakost zabilježena i u zavelebitskom dijelu senjskog zaleđa. U ostalih glagolskih osnova *-l > -a* *ūmrā, pīvā, rēkā, čūja, dòvē* (*ē < ea*), *ūzēja*.

Od morfoloških značajki uočene su inovacije u množinskim padežnim nastavcima. Naime, uz ujednačene nastavke u dativu, lokativu i instrumentalu – za muški i srednji rod *-īn* (D L I *lūdīn, kōlīn*), a za imenice ženskoga roda e-deklinacije *-ān* (D *žēnan*, L u *kućān*, I s *bāban*), u mladih se govornika, pod utjecajem medija i obrazovnog sustava, u D L I množine javljaju nastavci *-īma* u imenica muškog i srednjeg roda te ženskog roda na suglasnik, a nastavak *-āma* u imenica ženskoga roda.

8. OGLEDI GOVORA

Koza

Kōza se tāj špāret zvā. I nīje dōli nīšta imā, nīti kūtījē, nīš, nēgo si mògā mētīt. Imā je dvī ònē p̄regredice pa si jēdnu dāsku mētīnīja tākō ipāk da pēpel... Ōn je pādā, imā je kūtīju, āli ipāk bi pādā. I mālò drvā slōži. I tākō tā kōza. To je imāla sād jōš nēdāvno mōja ūjna, āl tō je sāmò mògla kúpīt gōri nēgdi u Ōtošcu.

(Anka Šolić *Tutanova*, r. 1932. u Sibirju, živi u Krivome Putu)

Pranje rublja

Nāmōčt se ūvēčē i tū se dōli slōžt vēs, plāxte i svē. I òndā se līpo kīvā u jēdnōn kōtlu lūkšīja. Nē morā bīt lūkšīja, ònō, mēčat se lūg, nēgo se lūg mētīni ūnūtra il u jēdnu kīpu i òndā se pōlīvā. I tāj bādān imā šūplē vākō i mētīnē se da mālò nāvīše stōjt na čēmu. I zākuvāš lūg pa pōlījēš pò tome. Pa stōjt dōk nēkolko, pa se òtočt dōli na čēp. Pa tākō, jā mīslīn jēdno trī pūta san jā kād san mlādā dōšla. Pa kād izvādīt vēs i pērēs ga, tō je kō sūnce bijēlo i čistò. Nīje nīkavā práška bīlo ū nēmu nīti nīčēga. Nīje se ni īspirā kōlko se ovāj īspirē. Nīje ni vōdē bīlo tākō.

(Anka Šolić *Tutanova*, r. 1932. u Sibirju, živi u Krivom Putu)

Gradnja baraka

A još da van rečen. Znali smo barake dèlat u šumi od kòrè jèlovè. Naprímer, jèlovna se počmè rùšt u màju il sàd se rùšt i ùndā se síce na mèter i vùdā se rasiće... I òndā se sò tīn bāraka dèlala, krīla... E, da je tō bìlo vùdit, da je vāmi ùndā bìlo.

(Milan Pavelić Vranićov // *Joletin*, r. 1931. u Mrzlom Dolu)

Cigani

(Jesu li dolazili prije Cigani?)

O, Cigani su tūdā pròlazili. Prvo bìlo Cīgānā, mēni je svèkrva kažívala. Òndā se, vèlī, pār miséci smjèsti, nīgdi šatore razgīni. Sàda nēmā. Sàd òvī kojī ròbu vòzè, znáte, nī zòvemo da su Cīgani, Makedónci.

(Što vam je svekrva pričala, oni su znali tu biti?)

Dā, lógorovati, bìdi po pār miséci... Nísu òni nīkome prāvili na zèmlī smétíu. Nēgdi krāju. I òndā po sèlīn òdi. Bìlo prvo lúdi, národa. Óde na Vèlūnu bìlo šezdèsèt il sedandèsèt kùčā. Sàda nēmā dvòje-troje tūdā nās pār stārī vrāgōvā.

(Milka Prpić Markina, r. 1931. na Veljunu)

LITERATURA

- BARIĆ, Eugenija i dr. (1997²): *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga, Zagreb.
- BROZOVIĆ, Dalibor (1965): Štokavsko narječje. *Školski leksikon*, Jezik, Panorama, 265–273, Zagreb.
- BROZOVIĆ, Dalibor (1970): Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnoga prostora. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 8: 5–30 + karte, Zadar.
- BROZOVIĆ, Dalibor (1985): Suvremeno štokavsko narječje kao plod konvergentnoga jezičnoga razvoja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7, sv. 1:59–71, Zagreb.
- ČILAŠ ŠIMPRAGA, Ankica (2002): *Fonologija ikavskih štokavskih govora između rijeke Krke i Neretve*, Zagreb (magistarski rad u rukopisu)
- DRAGIČEVIĆ, Milan (1988): Važnije osobine glasovnog sustava govora sela Vratnik iz zavelebitskog dijela senjskog zaleđa. *Zbornik Pedagoškog fakulteta u Rijeci*. 9–10:129–143. Zagreb.
- DRAGIČEVIĆ, Milan (1989): Morfološke osobine imeničkih riječi u govoru Bunjevaca iz zavelibetskog dijela senjskog zaleđa. *Fluminensia*, I, 1:112–121. Rijeka.
- DRAGIČEVIĆ, Milan (1990): O današnjem ikavskom govoru u Krasnom Polju. *Fluminensia*, II, 1–2: 96–102. Rijeka.
- JAPUNČIĆ, Milan (1911–1912): Osobine bunjevačkog govora u Lici. *Nastavni vjesnik*, XX, 266–273.
- LISAC, Josip (2003): *Hrvatska dijalektologija 1. – Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Zagreb.
- LISAC, Josip (2003): Fonologija novoštokavskoga ikavskog dijalekta. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 29:173–180, Zagreb.
- LUKEŽIĆ, Iva (1998): Štokavsko narječje, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 32:117–135. Zagreb.
- MOGUŠ, Milan (1954): Izvještaj o istraživanju narodnih pomorskih naziva u Podgorju u god. 1952., *Ljetopis*, 59:193–196.

- MOGUŠ, Milan (2002): *Senjski rječnik*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Matica hrvatska Senj. Zagreb-Senj.
- PECO, Asim (1986): *Ikavskoštakavski govori zapadne Hercegovine*. Djela ANUBiH, LXI, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 35, Sarajevo.
- SKOK, Petar (1971–1974), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knj. I–IV, JAZU, Zagreb.
- ŠIMUNDIĆ, Mate (1971): *Govor Imotske krajine i Bekije*. Djela ANUBiH, 41, Odjeljenje društvenih nauka 26, Sarajevo.
- TOMLJENOVIĆ, Grga (1983–1984): *Bunjevački dijalekt zaleđa senjskog s osobitim obzirom na naglas*, Gradski muzej Senj, Senj.
- VUKUŠIĆ, Stjepan (1975): Naglasci imenica muškog roda u sjevernopodgorskom govoru. *Senjski zbornik*, 6:495–514, Senj.
- VUKUŠIĆ, Stjepan (1985): Hrvatska naglasna norma na osnovi zapadnog dijalekta (ikavaca). *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7, sv. 1:275–290, Zagreb.
- ZEČEVIĆ, Vesna (2000): *Hrvatski dijalekti u kontaktu*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.